

Sini-Vuokko Yrjö-Koskinen

KM, LTO

svyrjokoskinen@hotmail.com

Lapsena ulkomailla asumisen vaikutus kulttuuri-identiteettiin

Avainsanat: kolmannen kulttuurin lapsi, paluumuuttaja, kulttuuri-identiteetti

Tämä artikkeli pohjautuu Turun yliopistoon laatimaani pro gradu -tutkielmaan. Haastattelin kahdeksaa suomalaista aikuista lapsuudessa ulkomailla asumisen ja paluumuuton pitkäaikaisvaikutuksista. Lähes kaikki tutkimukseen osallistuneet kokivat yhä eroavansa muista suomalaisista ulkomaankokemustensa vuoksi, ja osa haastateltavista ei tuntenut itseään täysin suomalaiseksi.

Monenlaisia kulttuuri-identiteettejä

Sillä, että asuu lapsuudessa tilapäisesti vanhempien kulttuurin ulkopuolella, voi olla elämään laaja-alaisia vaikutuksia. Lapset ja aikuiset, joilla on tällainen tausta, ovat niin sanottuja kolmannen kulttuurin lapsia (englanniksi *Third Culture Kid*, *TCK*). Usein he luovat suhteen kaikkiin niihin kulttuureihin, joissa he asuvat lapsena kokematta kuitenkaan mitään niistä täysin omakseen. Niinpä monilla aikuisilla kolmannen kulttuurin lapsilla on vaikeuksia vastata kysymykseen "mistä olet kotoisin?"

Siirtyessään kulttuuriympäristöstä toiseen kolmannen kulttuurin lapsi kohtaa uuden kulttuurin eri ilmentymiä ja vähitellen sisäistää kulttuuria. Kulttuuri on määritelty "yhteisiksi vaikuttimiksi, arvoiksi, uskomuksiksi, identiteeteiksi, ja merkittävien tapahtumien tulkinnoiksi ja merkityksiksi, jotka ovat yhteisöjen yhteisten kokemusten tulosta ja jotka välittyvät sukupolvelta toiselle" (House & Javidan 2004, 15). Ulkomailla kansainvälistä koulua käyvät lapset eivät tosin välttämättä elä läheisessä kosketuksessa isäntämaan kulttuuriin. Sen sijaan kansainvälisillä kouluilla ja niiden oppilailla on merkittävä rooli

heidän identiteettinsä ja maailmankuvansa kehittämisessä.

Lapsuuden siirtymät vaikuttavat kulttuuri-identiteetin muodostumiseen. Jokaiseen kulttuuriseen siirtymään liittyy myös kysymys lapsen omasta kulttuurisesta identiteetistä. Muuttaessaan takaisin vanhempiensa kotimaahan monet kolmannen kulttuurin lapset tuntevat itsensä niin sanotuksi piilomaahanmuuttajaksi: he eivät erotu ulkonaisesti valtaväestöstä, mutta he ajattelevat eri tavalla. Ulkoisen samankaltaisuuden vuoksi ihmiset olettavat piilomaahanmuuttajan jakavan valtaväestön kanssa samanlaisen maailmankuvan ja kulttuurisen tietoisuuden, ja hänen odotetaan käyttäytyvän kuten muut.

Joillakin kolmannen kulttuurin lapsilla kulttuuri-identiteetti on vielä aikuisenakin selkiintymätön. Tämän on ajateltu johtuvan siitä, että heidän kokemuksensa muutoista on kehitysvuosilta, jolloin lapselle ei ole vielä kehittynyt omaa kulttuurista identiteettiä.

Tutkimusten mukaan aikuiset kolmannen kulttuurin lapset ovat tavallisesti tietoisia erilaisuudestaan. Heidän identiteettinsä kiinnittyy usein läheisiin ihmissuhteisiin jonkin paikan sijaan. Heillä voi olla monikulttuurinen identiteetti, jossa yhdistyy kak-

si tai useampia kulttuuri-identiteettejä, tai heillä voi olla useita kulttuuri-identiteettejä, joiden vuorottelu onnistuu heiltä vaivatta. Hyvästä kulttuurisesta sopeutumiskyvystä huolimatta he saattavat kokea, etteivät he kuulu oikein mihinkään paikkaan tai kulttuuriin.

Sellaiset aikuiset, jotka eivät tunne kuuluvansa täysin mihinkään kulttuuriin, kokevat tilanteensa eri tavoin. Jotkut ovat epävarmoja identiteetistään, ja he voivat kokea itsensä epäaidoksi pyrkiessään jatkuvasti sulautumaan asuinmaansa kulttuuriympäristöön. Ponnisteluistaan huolimatta he tuntevat itsensä jossain määrin ulkopuoliseksi ja jotkut myös vieraantuneeksi. Toiset onnistuvat rakentamaan eheän monikulttuurisen identiteetin. He säilyttävät eri kulttuuriympäristöissä kokemuksensa omasta identiteetistään ja tuntevat olevansa ihmisenä aitoja.

Kahden kulttuuri-identiteetin integroitumista on tutkittu kolmannen kulttuurin lasten lisäksi muun muassa etnisiin vähemmistöihin kuuluvilla, maahanmuuttajilla ja tilapäisesti ulkomailla asuvilla aikuisilla. Tutkimukset ovat lisänneet ymmärrystä integroituneesta kulttuuri-identiteetistä. Ward ja kumppanit ovat tunnistaneet kaksi erilaista tyyliä, joilla henkilöt integroivat kulttuuri-identiteettinsä. Yhdessä tyyliässä yksilö välittää kahdesta tai useammasta kulttuurista hänelle sopivat elementit ja yhdistää ne joustavasti uudella tavalla. Toisenlaisessa tyyliässä henkilö vuorottelee kulttuuri-identiteettien välillä sosiaalisen kontekstin mukaan. Erityisesti jälkimmäinen tyyli oli yhteydessä kulttuuri-identiteettien ristiriitaan, yksilön kokemukseen minän syvimpien osien yhteensovittamattomuudesta.

Vieras "kotimaa"

Suomeen muuttaa vuosittain huomattava määrä suomalaisia lapsia, jotka ovat asuneet tilapäisesti ulkomailla vanhemman työn vuoksi. Tästä huolimatta lapsuuden siirtymien pitkäaikaisvaikutuksia on Suomessa tutkittu vain vähän. Suomalainen konteksti paluumuuttajia koskevassa tutkimuksessa kiinnostaa erityisesti siksi, että se poikkeaa jo paljon tutkituista yhdysvaltalaisista.

Pro gradu -tutkielmaani varten haastatelin kahdeksaa suomalaista aikuista, jotka olivat viettäneet merkittävän osan kehitysvuosistaan ulkomailla vanhemman työn vuoksi ja palanneet Suomeen kouluikäisenä. Keskityin haastatteluissa paluumuuttokokemuksiin ja lapsuuden siirtymiskokemusten pitkäaikaisvaikutuksiin. Ulkomaille muutto ja ulkomailla asuminen oli rajattu teema-haastattelun ulkopuolelle. Haastateltavien

ikä vaihteli 25 ja 61 vuoden välillä. Lapsuuden kulttuurienvälisissä siirtymiskokemuksissa oli paljon vaihtelua. Haastateltavat olivat asuneet ulkomailla 3–11 vuotta ennen täysi-ikäisyyttä. Heistä neljä oli asunut Suomen lisäksi yhdessä ja neljä useammassa maassa.

Suurimmalle osalle haastateltavista paluumuutto ja asettuminen vanhempien kotimaahan oli muodostunut varsin vaikeaksi vaiheeksi heidän elämässään. Jotkut heistä eivät olisi halunneet palata lapsena Suomeen: ". . . mä ehdottomasti halusin jäädä, koska silloin mun elämä oli siellä [ulkomailla] ja kaikki kaverit ja näin". Valtaosa tutkimukseen osallistuneista oli kokenut itsensä erilaiseksi tai ulkopuoliseksi koulukavereidensa keskuudessa, ja enemmistö oli joutunut kiusatuksi koulussa. He haastateltavat, joille Suomeen paluu ei ollut erityisen raskasta aikaa, olivat ulkomailla asuessaan säilyttäneet tiiviit siteet vanhempien kotimaahan. Varsinkin yläkouluikäisille paluumuuton haasteellisuuteen myötävaikutti se, että heiltä puuttui oman ikäryhmänsä jaettuja kokemuksia ja Suomen nuorisokulttuuri tuntui vieraalta. Haastatteluissa tuli esiin myös piilomaahanmuuttajuuden kokemuksia. Eräs haastateltava totesi paluumuuton jälkeisestä tilanteestaan, että "mä oon kuitenkin suomalainen ja puhun suomea ilman aksenttia sujuvasti, ni tavallaan se on ehkä hämäävää ehkä jossain mielessä, että antaa vaikutelman, että mä oon osa tätä ekosysteemiä. Todellisuudessa se ei oo näin."

Pitkäaikaisia vaikutuksia

Tutkimukseen osallistuneiden kokemukset lapsuuden siirtymien pitkäaikaisvaikutuksista vastasivat pitkälti niitä tuloksia, joita on saatu muissa maissa aikuisia kolmannen kulttuurin lapsia koskevissa tutkimuksissa. Ulkomailla asumisen ja paluumuuton vaikutukset ulottuivat kaikilla haastateltavilla aikuisuuteen, vaikkakin eri tavoin. Lähes kaikki haastateltavat kokivat yhä eroavansa muista suomalaisista ulkomaankokemustensa vuoksi.

Vaikutti siltä, että pari haastateltavaa ei ollut kulttuuri-identiteetiltään täysin suomalaisia. He kokivat olevansa Suomessa vain jossain määrin "kotona". Toinen heistä tunsikin edelleen kohdentamatonta kaipuuta, hänellä oli "sellanen haiku, [joka on] vähän . . . loputon". Toinen ei kyennyt olemaan sosiaalisessa kanssakäymisessä Suomessa täysin oma itsensä. Sen sijaan ulkomailla "reagoin suoraan omalla persoonallisuudellani, se on niinku tavallaan käytössä".

Yksi tutkimukseen osallistunut koki olevansa identiteetiltään "kansainvälinen". Hän ei tuntenut olevansa suomalainen, eikä hän

ollut kotona Suomessa sen enempää kuin muuallakaan. Hänellä oli jossain määrin pysyvä ulkopuolisuuden tunne, mutta hän ei kärsinyt siitä. Hän oli asunut pitkään ulkomailla myös aikuisena, ja hänen perheensä sekä aikuiset että lapset puhuivat sujuvasti kolmea kieltä. ”Siis tässä me ollaan nyt tällasessa välimaastossa, jatkuvasti, sekä kulttuurillisesti, kielellisesti...”

Osalla haastateltavista oli selkeästi suomalainen kulttuuri-identiteetti. Joillekin tutkimukseen osallistuneista suomalainen kulttuuri-identiteetti oli selkiytynyt vasta, kun he olivat lapsuudessa tapahtuneen paluumuuton jälkeen muuttaneet uudestaan ulkomaille. Viisi haastateltavaa oli asunut myös aikuisällä ulkomailla.

Tutkimukseen oli tarkoituksellisesti valittu haastateltavia, joiden molemmat vanhemmat olivat suomalaisia. Tutkimuksessa kuitenkin ilmeni, että kahden haastateltavan vanhemmista toinen oli ollut sotalapsi. On siten mahdollista, että nämä vanhemmat eivät olleet kulttuuri-identiteetiltään täysin suomalaisia.

Tutkimuksessa oli viitteitä yhteydestä pitkään ulkomailla asumisen ja itsensä täysin suomalaiseksi kokemisen välillä. Ne haastateltavat, jotka eivät tunteneet itseään täysin tai lainkaan suomalaiseksi, olivat asuneet lapsuudessa ulkomailla seitsemän vuotta tai pidempään. Kuitenkin yksi lapsuudessa pitkään ulkomailla asunut koki olevansa kulttuuri-identiteetiltään suomalainen.

Maailma on olennaisesti muuttunut niistä ajoista, jolloin useimmat haastateltavat asuivat lapsena ulkomailla. Haastateltavista kaksi oli asunut viisi vuotta ulkomailla käymättä välillä kertaakaan Suomessa. Tänä päivänä on aivan toisenlaiset mahdollisuudet pitää yhteyttä eri maissa asuviin ystäviin ja sukulaisiin kuin monen haastateltavan lapsuudessa. Tällä saattaa olla merkitystä lapsuuden siirtymien pitkäaikaisvaikutusten kannalta.

Kaikki tutkielmaani varten haastattelemani henkilöt asuivat haastatteluhetkellä Suomessa. Vakainaisesti ulkomailla asuvien suomalaisten aikuisten kolmannen kulttuurin lasten kokemukset kulttuurienvälisistä siirtymistä lapsuudessa ja siirtymien vaiku-

tukset aikuisuudessa saattavat erota tutkimukseen osallistuneiden vastaavista.

Kokemistaan haasteista huolimatta kaikki haastateltavat olivat haastatteluhetkellä tyytyväisiä elämäänsä ja he viihtyivät Suomessa. Useimmat heistä suhtautuivat liikkuvaan lapsuuteensa myönteisesti, ja he arvostivat avarakatseisuuttaan ja ulkomailla hankittua hyvää kielitaitoa. Ne, jotka olivat kokeneet lapsuudessa turvattomuutta, kaipasivat yhä pysyvyyttä elämäänsä.

Lähteet

- Benjamin, S. (2017). *People who don't live what we live, don't understand: Youths' experiences of hypermobility*. University of Helsinki, Helsinki. Dissertation. Luettu 20.10.2020. <https://helda.helsinki.fi/bitstream/handle/10138/195063/peoplewho.pdf?sequence=1>
- De Waal, M. F. & Born, M. P. (2021). *Where I'm from? Third Culture Kids about their cultural identity shifts and belonging*. International Journal of Intercultural Relations 83, 67–83. Luettu 28.09.2021.
- House, R. J. & Javidan, M. (2004). Overview of GLOBE. Teoksessa R. J. House, P. J. Hanges, M. Javidan, P. W. Dorfman & V. Gupta (toim.) *Culture, Leadership, and Organizations: The GLOBE Study of 62 Societies*. Thousand Oaks: SAGE Publications, 15.
- Moore, A.M. & Barker, G.G. (2011). *Confused or multicultural: Third culture individuals' cultural identity*. International Journal of Intercultural Relations 36, 553–562. Luettu 20.09.2021.
- Pollock, D. C. & Van Reken, R. E. (2009). *Third Culture Kids: Growing Up Among Worlds*. 3. uusittu painos. Boston: Nicholas Brealey.
- Ward, C., Tseung-Wong, C. N., Szabo, A., Qumsesa, T. & Bhowon, U. (2018). *Hybrid and Alternating Identity Styles as Strategies for Managing Multicultural Identities*. Journal of Cross-Cultural Psychology 49, 1402–1439.
- Yrjö-Koskinen, S.-V. (2020). *Lapsena vanhempien kulttuurin ulkopuolella asumisen ja paluumuuton heijastuminen aikuisuuteen*. Turun yliopisto. Kasvatustieteiden laitos. Pro gradu -tutkielma. <http://urn.fi/URN:NBN:fi-fe2020102287445>